

Muhammed Ceyhan ve Murat Alandağlı (2019). *Hacı Bektâş-ı Velî Dergâhına Yüz Sürenler*. Ankara: Pir Sultan Abdal 2 Temmuz Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları. ISBN: 978-605-64110-4-5. 240 sayfa.

Kibar TAŞ *

Hünkâr Hacı Bektaş Velî'nin manevi şahsiyetinde yükselerek bugünlere gelen Bektaşîlik, Alevilik inancında önemli bir yere sahiptir. Her ne kadar kimileri Bektaşîliği Alevilikten ayrı görse de Ehl-i Beyt soyuna mensup Hünkâr, XIII. asırda Moğol akınları neticesinde Türkistan'ı terk ederek Anadolu'ya akan Türkmenler

* Dr. Kibar Taş, Ankara, kibartas012@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7868-6450.

arasında Aleviliği canlı tutmak için onlarla birlikte göç eder. Kendisi, Horasan'da büyük bir eren olan Hoca Ahmed Yesevi'ye bağlıdır. Nitekim *Velayetnâme*'de de Hacı Bektaş Veli'nin Hoca Ahmet Yesevi tarafından Anadolu'ya niçin ve nasıl gönderildiği hakkında teferruatlı bilgiler verilir.¹

Bu bağlamda Hacı Bektaş Veli'nin *pir* olarak gösterilen Hoca Ahmet Yesevi'nin etrafında şekillenen Yesevilik, XIII. asırdaki Moğol istilası sonrasında Anadolu'ya da gelmiş ve yine bu asrın ikinci yarısında Babai ve Bektaşî tarikatlerinin ortaya çıkmalarında önemli rol oynamıştır.²

Çeşitli kaynaklarda Hacı Bektaş'ın, Anadolu'ya geldiği XIII. asırda Anadolu Türkmenleri arasında büyük gücü bulunan Babailerin şeyhi Baba İshak'ın halifelerinden biri olduğu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunda da rol oynadığı yazar. Mesela *Velayetnâme*'de, Hacı Bektaş Veli'nin hem Ertuğrul Gazi ile hem de Osman Gazi ile yüz yüze görüşmüş olduğu ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.³ Yine Gelibolulu Mustafa Âli⁴ ile Evliya Çelebi⁵ de Hacı Bektaş Veli'nin Sultan Orhan ile bir araya geldiğini aktarmaktadırlar. Kuşkusuz Yeniçeri Ocağı'nın Hacı Bektaş'ı *pir* kabul etmesinin bu inanışta önemli bir yeri vardır.

Âşıkpaşazâde ise farklı bilgiler aktarmaktadır. O'na göre; Hacı Bektaş Veli Osmanlı padişahlarından hiçbirisi ile görüşmedi. Horasan'dan kardeşi Mentеш ile önce Sivas'a Baba İlyas'ın yanına, sonra Kırşehir'e ve ardından da Kayseri'ye geldi. Kardeşi buradan Sivas'a döndü ve orada şehit oldu. Hacı Bektaş da Suluca Karaöyük'e (Suluca Karahöyük) yerleşti. Mezarı da buradadır. Yine Âşıkpaşazâde, Hacı Bektaş Sultan'ın, Anadolu'da mevcut olan Gâziyân-ı Rum, Ahiyân-ı Rum, Abdalân-ı Rum ve Bâciyân-ı Rum gruplarından Bâciyân-ı Rum'u benimsediğini, Hatun Âna'yı kızı kabul ettiğini ve kerâmetini de ona gösterdiğini vurgulamaktadır. O, Hacı Bektaş'ın çok sayıdaki müridinin kendi zamanında değil, öldükten sonra Hatun Âna zamanında var olduğunu, Abdal Musa'nın da Hatun Âna'nın muhibi olduğunu yazar.⁶

1 *Velayetnâme* (yazma nüsha), müstensih: Mehmed bin Derviş Mustafa, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Yer No: Y.I/0017, Halep, Şevval 1225. 24-25 (20 nolu menkıbe).

2 Fuad Köprülü (2004). *İslâm Medeniyeti Tarihi*. 3. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları. 189-190.

3 *Velayetnâme*..., 110-117 (132 nolu menkıbe).

4 Gelibolulu Mustafa Âli, *Künhü'l-Abbâr*, Cilt:I, Tıpkı Basım, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Gelibolulu Mustafa Âli, (2009). s.19a-b.

5 Evliya Çelebi, (1314). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. Cilt:1, Birinci Baskı. Dersaadet: Akdam Matbaası. 89.

6 *Âşıkpaşazâde Tarihi (Tevârih-i Âli Osman)*, (1332). İstanbul: Matba-i Âmire. 204-206.

Fuad Köprülü, yukarıda verilen bu bilgilerden Âşıkpaşazâde'nin yazdıklarını kabul etmektedir. O da Hacı Bektaş'ın, Osmanlıların kuruluşundan önce Anadolu'ya gelip yerleşmiş meczup bir derviş olduğunu ve hiçbir veçhile bir tarikat kurmadığını, Osmanlı'nın kurucu padişahlarıyla da bir ilgisi olmadığını ileri sürer. Yine Köprülü, Anadolu Türkleri arasında XIV. asırdan başlayarak XVII. asra kadar devam eden dini kaynaşmalar neticesinde ortaya çıkan tarikatlerden birisinin de Bektaşî tarikati olduğunu, XVI. asrın başında tam olarak teşekkül eden bu tarikatın kendisine *pîr* olarak da Hacı Bektaş Velî'yi seçtiğini yazar.⁷

Hacı Bektaş Velî'nin hayatıyla ilgili aktarılan bütün bu bilgiler, Hünkâr'ın ölümünden sonra kaleme alınmıştır. Bu sebepten bilgilerdeki çekirdek doğrulara bakacak olursak, Hacı Bektaş Velî'nin, Osmanlı Beyliği'nin ilk yıllarında bir şekilde bu kurucu beylerle görüşmüş olması mümkündür.

XIII. asırda ortaya çıktıktan sonra hızla genişlemeye başlayan Bektaşîlik, XIV. asırda batı Anadolu'da Rum Gazileri olarak adlandırılan mücahit zümreler ve askerî taifeler arasında kendine yer bulmuş, Osmanlı'nın genişlemesiyle beraber de Balkanlar'a geçmiş ve Tuna kıyılarından Arnavutluk'a kadar yayılmıştır. Sarı Saltuk, Seyyid Ali Sultan, Otman Baba gibi şeyhlerin, bu bölgelerde inancın yayılmasında büyük katkıları olmuştur.

Bektaşîlik tarihinin ikinci dönemi ise Balım Sultan (öl. H.922/M.1516) ile başlar. Âyin ve erkân itibarıyla bazı yenilikler yapan Balım Sultan, tekkelerin iç teşkilatını daha sıkı ve düzenli bir hâle getirmiş, bir tekke merâtebesi tesis etmiş ve bir mücerred dervişler teşkilatı kurmuştur. Bu dervişler, hiç evlenmeyerek tekkelerde yaşıyor, terk ve tecrit âlâmeti olmak üzere de kulaklarına demir halkalar takıyorlardı. Nitekim eski Türk beylerinde de bu tür halka küpeler mevcuttu.

Balım Sultan'ın yaptığı bu ıslahattan sonra, kendilerinin Hacı Bektaş neslinden (*bel evlâdı*) olduklarını söyleyen şeyhler (*celebiler*) ile bunu kabul etmeyerek, kendilerinin *yol evlâdı* yani Bektaşîliğin hakikî mensupları olduklarını ileri süren *babalar* arasında bir rekabet ortaya çıkmıştır. Anadolu ve Rumeli'deki Kızılbaş taifeleri *celebilere* bağlı kalmaya devam ederken büyük şehir ve kasabalardaki tekkelerde ise *babaların* nüfuzu hâkim olmuştur.⁸

7 Fuad Köprülü (2009). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. 11. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları. 127-128.

8 Fuad Köprülü, *İslâm Medeniyeti...*, 226, 228.

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Yeniçeri Ocağı Hacı Bektaş Veli'yi *pir* kabul etmiştir. Bu sebepten Bektaşilik, askerî zümreler arasında oldukça kabul görmüştür. Yine bundan dolayı II. Mahmud'un 1826'da Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmasıyla birlikte Bektaşî tekkeleri de kaldırılmıştır. Fakat Sultan Abdülaziz zamanında faaliyetlerine tekrar izin verilen Bektaşîler, Kurtuluş Savaşı sırasında ise Atatürk'ü desteklemişlerdir. Bektaşî tarikatının kanaat önderleri olan *çelebi* Cemaleddin Efendi ile *babağân* kolundan Salih Niyazi Baba Milli Mücadeleye ayrı ayrı destek verdiklerini açıkça belirtmişlerdir. Buna karşın 1925'te çıkarılan tekke ve zaviyeler kanunu ile diğer bütün tarikatlerle birlikte Bektaşî tarikati de kapatılmıştır.

Bugün artık tekke düzeni olmasa da Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin türbesi yine çok sayıda kişi tarafından ziyaret edilmeye devam etmektedir.

Bu bağlamda tanıtımını yaptığımız ve Muhammed Ceyhan ile Murat Alandağlı'nın birlikte hazırladıkları, *Hacı Bektaş-ı Velî Dergâhına Yüzyüzyük Sürenler* başlıklı kitap da tekkeye yapılan ziyaretleri kapsamaktadır. Bu eser, 13 Aralık 1921 ile 29 Ağustos 1925 tarihleri arasında Hacı Bektaş Veli Dergâhını ziyaret edenlerin duygu ve düşüncelerini kaleme aldıkları bir ziyaretçi defterinin transkripti ve değerlendirmesidir. Defterin tutulduğu tarihte, Hacı Bektaş Veli tekkesinin postnişin vekili *babağân* kolundan gelen Salih Niyazi Baba'dır.

Eserin giriş bölümünde de söz edildiği üzere, kitap üç bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerin haricinde, transkript edilen defterle ilgili çıkarımların olduğu bir de son söz kısmı bulunmaktadır.

Kitabın birinci bölümünde Hacı Bektaş Veli'nin hayatı ile ilgili kısa bir bilgi verildikten sonra, Bektaşî tarikatının ortaya çıkışı, gelişmesi, yasaklanması ve Cumhuriyetin ilk dönemlerindeki durumu hakkında özet bilgiler verilmiştir. Yine bu bölümde Hacı Bektaş tekkesinin yapısı da kısaca tanıtılmıştır.

Transkript edilen ziyaretçi defterinin analizi üzerine yoğunlaşan ikinci bölüm ise, defterin fiziksel özellikleri ve muhtevası hakkında çeşitli bilgiler içermektedir. Bu noktada ilgili defterde geçen yer adları, bahse konu tarih aralığında yani yaklaşık dört yılda toplamda kaç kişinin dergâhı ziyaret ettiği ve bunların meslekleri hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

Bu doğrultuda, defterdeki verilere göre dört yılda dergâhı 688 kişinin ziyaret ettiği ve ziyaret edenlerin çoğunluğunun da askerî sınıfa mensup kişiler olduğu

görülmektedir. Bu da bize, Hacı Bektaş Veli'nin asırlar boyunca Yeniçeri Ocağı'nın *piri* olduğunun unutulmadığını ve hâlâ askerî sınıfta Hünkâr'a büyük bir saygı duyulduğunu göstermektedir. Zaten deftere not düşen Sapancalı mülâzım-ı evvelin duygu ve düşünceleri de bu minvaldedir: *Dergâb-ı şerifi ziyaretimde 'asker olmaklığım dolayısıyla Hacı Bektaş-ı Veli hazretlerinin ilk ordu teşkilatında bu ocağa itdikleri du'âyı [sayfa silik] iderek gece büyük inkılâblarla ufak bir bulâsa-i tefekkürde bulundum. Ne büyük bir du'â ile lâ-yetezzel bir kuvvetde yaşadığımızı ve her zaman da muzaffer bir ocak olarak yaşayacağımıza iman iderek müfitebir bir ferd bulunduğumu düşündüm. Yine kendü mü'esseseleri olan muhterem dergâbımızın du'âlarına her zaman intizâr iderek Salih Niyazi Baba hazretlerine 'arz-ı veda iderim.*

Burada Sapancalı mülâzım-ı evvel, Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin, Osmanlı'nın ilk ordusu oluşturulurken bu ocağa ettiği duanın ne büyük bir önem taşıdığını ve bu dua ile asker ocağının her zaman muzaffer kalacağına inandığını anlatmaktadır. Onun ifadelerinden, Hünkâr'ın ettiği duanın Yeniçeri Ocağı ile sınırlı kalmadığını, Ocak kapatılsa dahi sonraki asker ocakları için de geçerli olduğunu öğreniyoruz.

Eserin üçüncü bölümü ise yukarıda örnek verdiğimiz tarzda, deftere kayıt düşenlerin duygu ve düşüncelerini yazdıkları Osmanlıca metinler (defterde birkaç adet Arapça, Farsça, Almanca, Arnavutça ve Yunanca metin de bulunmaktadır) ile bu metinlerin transkriptlerinden oluşmaktadır. Belgelerin aslı ve transkripti yan yana sayfalarda bulunmaktadır.

Eserin son söz kısmında ise defter hakkında çeşitli çıkarımlar yapılmış, defterde hiç *Alevi* kelimesinin geçmemesi, sadece *babağân* kolundan bahsedilip, *çelebilerden* hiç bahis olmaması ile ilgili varsayımlara yer verilmiştir.

Son olarak şunları söyleyebiliriz. Hacı Bektaş Veli Dergâhına ait bir ziyaretçi defterinde *Alevi* kelimesine yer verilmemesi oldukça şaşırtıcıdır. Yukarıda da belirttiğimiz üzere, Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Anadolu'ya Türkmenlerle birlikte geldiğinde, amacı bu insanlar içinde Aleviliği canlı tutmaktı, aynen diğer dervişler gibi. Bu sebepten Hacı Bektaş Dergâhında tutulan bir deftere duygularını yazan kişilerin, Hünkâr'ın neyi temsil ettiğini bilmemeleri oldukça ilginçtir. Bu bize Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra Dergâhta yapılan düzenlemelerin, sonraki nesilleri nasıl etkilediğini, bürokratik kesimde Dergâhın Alevilik yönünün nasıl unutulduğunu göstermektedir.

Defterde göze çarpan bir başka dikkat çekici konu ise bu deftere not düşenler, duygularını yazanlar, okuma-yazma bilen kesim. Bu dört yıllık süre zarfında Hacı Bektaş Veli'nin huzuruna halktan, okuması yazması olmayanlar hiç mi gelmedi, ya da geldilerse neden onlarla ilgili, kendileri yazmasa bile herhangi bir bilgi verilmedi?

Sonuç olarak bu kitap, her ne kadar bir ziyaretçi defterinin transkripti de olsa bize yeni bilgiler vermekte olan bir kaynak niteliğindedir. Bu defterde verilen ya da verilmeyen bilgilerden (*Alevi* kelimesinin olmaması, *çelebilerden* bahsedilmemesi gibi) yola çıkarak yapılacak yeni araştırmaların, o döneme ait yeni verilerin ortaya çıkarılmasına vesile olacağı kanaatindeyim.